

STUDENCI MAZOWSZA I POLSKI

Wprowadzenie

Obowiązujący w pierwszej dekadzie XXI wieku w Polsce system kształcenia na poziomie wyższym określają krajowe rozwiązania instytucjonalne i prawne, które dostosowane są jednocześnie do wymogów międzynarodowych (proces boloński). Uzgodniony system określa poziom wykształcenia, jak i jego powiązania z Europejskimi Ramami Kwalifikacyjnymi. Jednocześnie uczestnicy tego systemu oczekują wysokiej jego skuteczności (produktywności) oraz efektywności w rozwijaniu swojej podmiotowości¹. Również sami wpływają na natężenie i kierunek zmian wielu procesów społeczno-ekonomicznych². Dlatego tak ważne wydaje się określenie skali kształcenia osób na poziomie wyższym oraz jego zmian w czasie.

Celem opracowania jest ukazanie kierunku i skali zmian osób studiujących na uczelniach wyższych dla Polski i Mazowsza; opis prowadzony będzie odrębnie dla mężczyzn i kobiet, według trybu studiowania oraz własności szkoły w latach 2004-2008. Takie podejście wynika z faktu, że każda z tych charakterystyk odmiennie wpływa na rozwój szkolnictwa wyższego, jak i postawę (decyzje) jednostek w ich cyklu życia. Ponadto województwo mazowieckie jest jednym z największych ośrodków akademickich w kraju (kształcą się tu około 20% studentów) i zaobserwowane w nim zmiany mogą stanowić wyznacznik przyszłych trendów w szkolnictwie wyższym w innych regionach Polski. Ukażemy też zmiany w preferencjach studentów co do wyboru kierunków kształcenia. Ten wątek analizy jest szczególnie ważny w ocenie dostosowania systemu kształcenia do wymogów rynku pracy. Przeprowadzony opis pozwoli na weryfikację następujących hipotez badawczych: (1) w badanym okresie liczba studentów stale rosła, a obserwowany wzrost wynikał przede wszystkim ze wzrostu liczby studiujących

¹ E. Siellawa-Kolbowska, B. Post, K. Stobińska, W. Poleć: *Ekspertyza na temat powiązań między szkolnictwem podstawowym, gimnazjalnym, średnim i wyższym w regionie. Raport z badania*. Politechnika Warszawska, Warszawa 2011, s. 6-7.

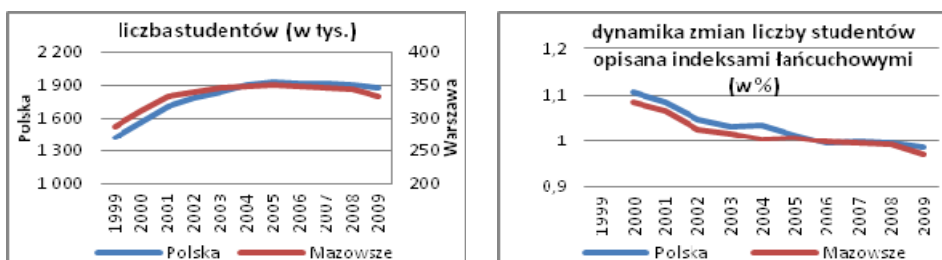
² Np. A. Abramowska: *Zmiany aktywności zawodowej kobiet w latach 1993-2000 a ich sytuacja rodzinna*. ISiD, KAE, SGH, Warszawa 2002 (maszynopis); S.M. Kot, A. Malawski, A. Węgrzecki: *Dobrobyt społeczny, nierówności i sprawiedliwość dystrybucyjna*. Wydawnictwo AE, Kraków 2004; *Współczesne migracje zagraniczne Polaków. Aspekty lokalne i regionalne*. Red. P. Kaczmarczyk. Ośrodek Badań nad Migracjami UW, Warszawa 2008; M. Podogrodzka: *Struktura oraz dynamika zmian bezrobocia w Polsce w latach 1990-2010*. „Ekonomia” nr 2, UE, Wrocław 2012, s. 114-126.

kobiet; (2) w publicznych szkołach wyższych odnotowujemy znacznie wyższą liczbę studiujących osób w porównaniu do szkół niepublicznych i ich przewaga rośnie w czasie; (3) w trybie stacjonarnym kształcą się znacznie więcej studentów aniżeli w trybie niestacjonarnym, niezależnie od własności szkoły, i ich przewaga rośnie w czasie; (4) najczęściej wybierane przez studentów kierunki studiów nie zmieniły się w czasie oraz były podobne w szkołach publicznych i niepublicznych; (5) charakterystyki osób uczących się na poziomie wyższym nie różniły się istotnie między Polską a Mazowszem.

W opisie dynamiki zmian liczby studiujących wykorzystano indeksy łańcuchowe oraz średnie tempo zmian (średnią geometryczną). Dane wykorzystane w opracowaniu pochodzą z Banku Danych Lokalnych GUS³, w których nie uwzględniono informacji o studentach szkół resortu obrony narodowej oraz Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Dane dotyczą studentów zarejestrowanych na początku roku akademickiego, to jest na dzień 30 września.

1. Liczba studentów według trybu studiowania i własności szkoły

W latach 1999-2009 liczba studentów w Polsce wyraźnie wahała się w czasie. W pierwszych latach tego okresu obserwujemy systematyczny jej wzrost, chociaż dynamika tych przyrostów malała z roku na rok, zaś pod jego koniec nieznaczny spadek. Średnioroczne dodatnie przyrosty liczby studentów wynosiły około 5%, a ich spadek nieco mniej niż 2%. To różnie natężenie sprawiło, że i tak na koniec badanego okresu liczba studentów w Polsce była wyraźnie wyższa aniżeli na jego początku. Na Mazowszu odnotowujemy podobny kierunek zmian, ale roczne dodatnie przyrosty liczby studentów były tu nieco słabsze, a ujemne – silniejsze. Spowodowało to, że o ile w 1999 roku prawie co piąta osoba studiowała na mazowieckich uczelniach, to dekadę później już tylko co szósta (rys. 1).



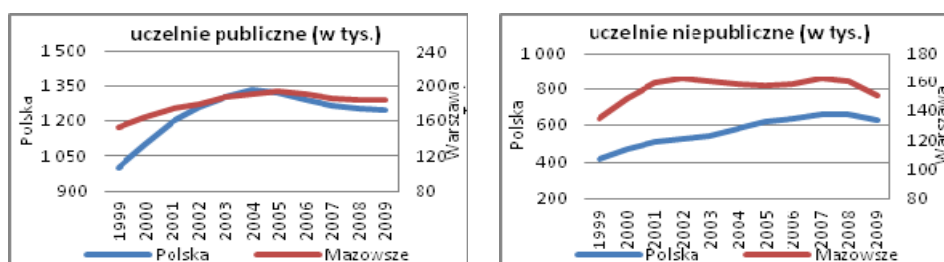
Rys. 1. Liczba studentów w Polsce i na Mazowszu w latach 1999-2009

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych GUS.

³ Bank Danych Lokalnych, strona internetowa GUS, http://www.stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks, dostęp: 10.05.2011.

W Polsce wśród studentów przeważali ci, którzy kształcili się na uczelniach publicznych. W 1999 roku studiowało na nich 71% ogółu studentów, to jest o prawie 140% więcej aniżeli na uczelniach niepublicznych. Z czasem wskaźniki te nieco malały i pod koniec badanego okresu wynosiły odpowiednio 66% i 97%. Oznacza to, że relatywnie spadła liczba studentów na uczelniach publicznych, a wzrosła w szkołach niepublicznych. W szkołach publicznych odnotowujemy wzrost liczby studentów średnio z roku na rok o około 5% jedynie do 2004 roku. W kolejnych latach wystąpił ich spadek, to jest średniorocznie o 1,5%. Natomiast na uczelniach niepublicznych systematyczny wzrost studentów obserwujemy do 2008 roku (średniorocznie o 6%), a następnie jedynie nieznaczny ich spadek. Na Mazowszu zmiany w czasie w proporcjach liczby studentów według własności szkoły wyższej były mniej wyraźne jak dla Polski, ale również z tendencją do ich zmniejszania się. Na uczelniach publicznych kształciło się bowiem od 52% do 55% ogółu studentów, to jest od 14% do 25% więcej aniżeli na uczelniach niepublicznych. Obserwowany wzrost liczby studentów w szkołach publicznych trwał nieprzerwanie przez ponad połowę badanego okresu, natomiast w szkołach niepublicznych zmiany te miały charakter skokowy. W obu przypadkach można jednakże mówić o dodatniej ich dynamice.

Reasumując: z czasem w Polsce coraz więcej osób kształciło się w szkołach niepublicznych, natomiast na Mazowszu – w szkołach publicznych (rys. 2).

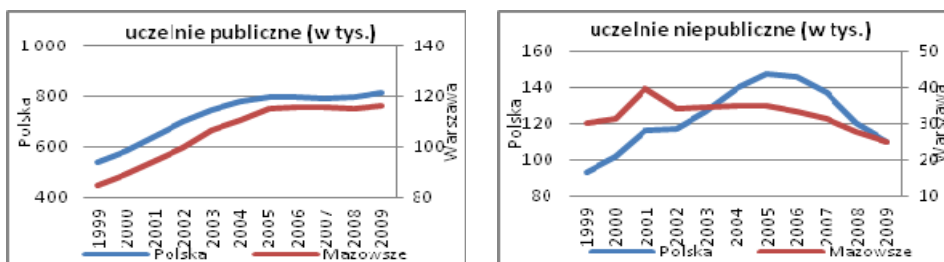


Rys. 2. Liczba studentów według własności szkoły wyższej w latach 1999-2009

Źródło: Ibid.

W Polsce osoby uczące się w szkołach wyższych publicznych preferowały studiowanie w trybie stacjonarnym, a ich udział w ogólnej liczbie studentów wyraźnie rósł w czasie. Na początku okresu wynosił on około 57%, ale pod jego koniec już 65%. Średnio z roku na rok liczba studentów kształcących się w tym trybie rosła prawie o 8%. Na Mazowszu trend był podobny, ale o nieco słabszym nasileniu. Średniorocznie przybywało bowiem o około 5% studentów, co oznacza, że ich udział wynoszący 60% na początku okresu wzrósł do prawie 64% pod jego koniec. Na uczelniach niepublicznych obserwujemy odwrotną sytuację, to jest spadek udziału studentów kształcących się w trybie stacjonarnym dla

Polski z 31% do 21%, a na Mazowszu z 33% do prawie 20%. Średniorocznie ubywało zatem odpowiednio o około 10% i 5% studentów (rys. 3).



Rys. 3. Liczba studentów w trybie stacjonarnym według własności szkoły

Źródło: Ibid.

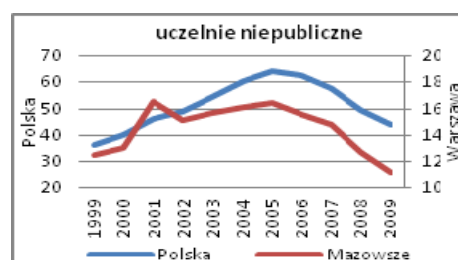
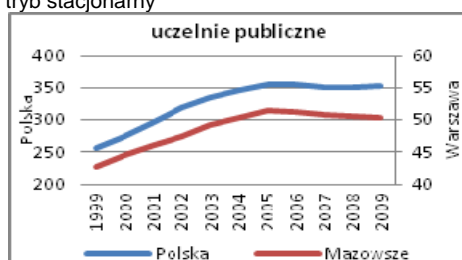
W Polsce wśród studentów uczących się w trybie stacjonarnym na uczelniach publicznych było od 11% do 31% więcej kobiet aniżeli mężczyzn. Wartości te odnoszą się do skrajnych lat badanego okresu. Na Mazowszu zaś stale było ich więcej o około 30%. Na uczelniach niepublicznych udział studentek wyraźnie wahał się w czasie. W Polsce w 1999 roku było ich o około 60% więcej aniżeli studentów, sześć lat później już tylko o 30%, a pod koniec badanego okresu prawie 50%. Podobną tendencję odnotowaliśmy również na Mazowszu, ale przewaga kobiet w stosunku do mężczyzn była tu nieco niższa i wynosiła odpowiednio 40%, 12% i 22%. Natomiast w trybie niestacjonarnym na uczelniach publicznych w Polsce kształciło się od 30% do 35% więcej kobiet aniżeli mężczyzn, a na Mazowszu od 40% do 45%. Na uczelniach niepublicznych przewaga ta wahała się w czasie i dla Polski oraz na Mazowszu na początku badanego okresu wynosiła około 70%, w jego połowie 30%, a pod jego koniec 50%.

Z przeprowadzonych rozważań wynika, że wśród ogółu studentów przeważały kobiety, niezależnie od trybu studiowania, zwłaszcza w szkołach niepublicznych. Dodatkowo ich przewaga w stosunku do mężczyzn wahała się w czasie, a natężenie tych zmian było nieco wyraźniejsze na Mazowszu aniżeli w kraju.

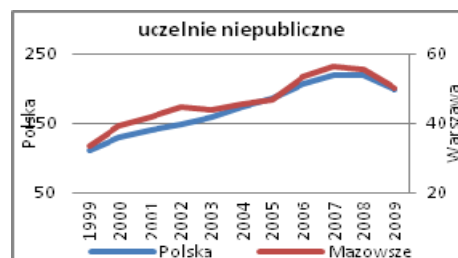
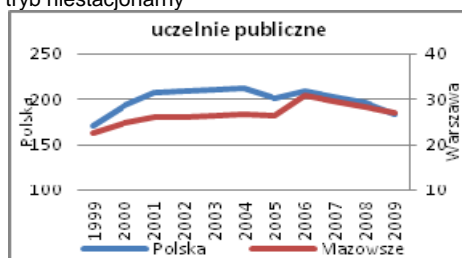
Obserwowane zmiany w czasie w udziale studiujących kobiet i mężczyzn w ogólnej liczbie studentów wynikają z różnych przyrostów ich liczby w tym okresie. W początkowych latach w Polsce i na Mazowszu liczba studiujących mężczyzn w trybie stacjonarnym na uczelniach publicznych rosła z roku na rok o około 5%, zaś na uczelniach niepublicznych o prawie 10%. W okresie późniejszym w szkołach publicznych przyrost ten był kontynuowany, natomiast w szkołach niepublicznych odnotowujemy już jego ujemne wartości. Średniorocznie ubywało prawie 9% studentów. Podobny kierunek zmian wystąpił na Mazowszu, ale średnioroczny wzrost wynosił 3%, a spadek – 9%.

Zmiany w czasie w liczbie studiujących mężczyzn w trybie niestacjonarnym przebiegały nieco odmiennie od tych odnotowanych dla trybu stacjonarnego. Dla Polski na uczelniach publicznych wzrost liczby studentów występował do 2001 roku – średniorocznie o około 10%. Przez kolejne pięć lat liczba ta kształtowała się na podobnym poziomie, ale od 2007 roku obserwujemy jej spadek o 4% z roku na rok. Na Mazowszu do 2006 roku liczba studentów rosła średniorocznie o 3%, a następnie malała o ponad 4%. Oznacza to, że w Polsce zmiany w liczbie studentów nastąpiły nieco wcześniej niż na Mazowszu, ale były też nieco mniej intensywne (rys. 4).

tryb stacjonarny



tryb niestacjonarny



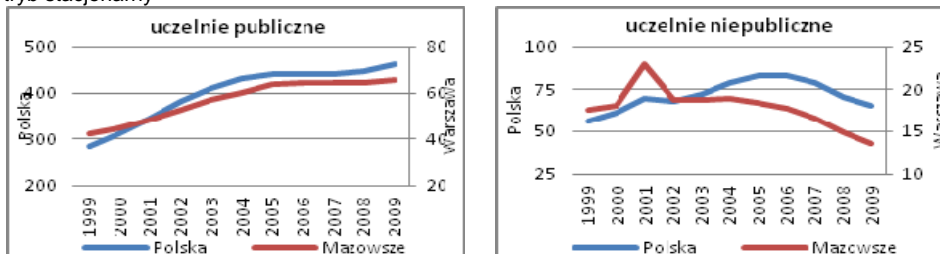
Rys. 4. Liczba studiujących mężczyzn według trybu studiowania oraz własności szkoły wyższej w latach 1999-2009

Źródło: Ibid.

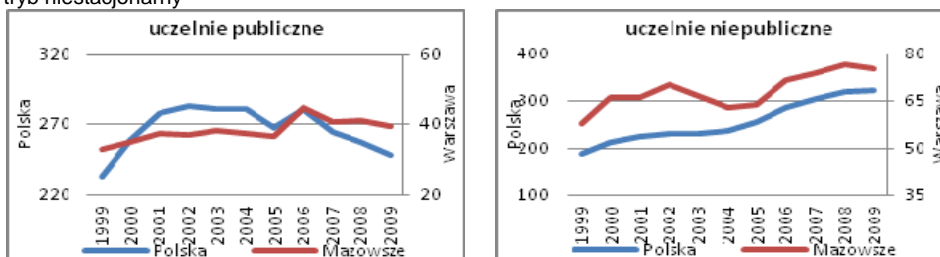
W Polsce i na Mazowszu liczba studiujących kobiet w trybie stacjonarnym na uczelniach publicznych rosła z roku na rok średnio o około 5%. Natomiast w Polsce na uczelniach niepublicznych w początkowym okresie odnotowujemy również wzrost ich liczby (o około 5%), ale pod jego koniec już jej spadek. Na Mazowszu spadek liczby kobiet wystąpił znacznie wcześniej jak dla Polski i pod koniec badanego okresu było ich już wyraźnie mniej niż na jego początku. Wśród studentek uczących się w trybie niestacjonarnym natężenie zmian było nieco wyraźniejsze i kształtowało się odmiennie według własności szkoły wyższej. W początkowych latach w Polsce liczba studentek na uczelniach publicznych wyraźnie rosła, w kolejnych kształtowała się na zbliżonym poziomie, ale pod koniec badanego okresu wyraźnie malała. Natomiast na Mazowszu liczba

studentek zmieniała się jedynie nieznacznie. Dla Polski na uczelniach niepublicznych liczba ta stale rosła, a na Mazowszu jedynie między rokiem 2003 a 2006 odnotowujemy jej spadek (rys. 5).

tryb stacjonarny



tryb niestacjonarny



Rys. 5. Liczba studiujących kobiet według trybu studiowania oraz własności szkoły wyższej w latach 1999-2009

Źródło: Ibid.

Podsumowując – w badanym okresie nieco wyraźniejsze zmiany w czasie w liczbie studiujących odnotowujemy w populacji kobiet, zwłaszcza w szkołach niepublicznych. Wśród mężczyzn były one nieco mniej wyraźne.

2. Studenci według kierunków kształcenia, trybu studiowania i własności szkoły

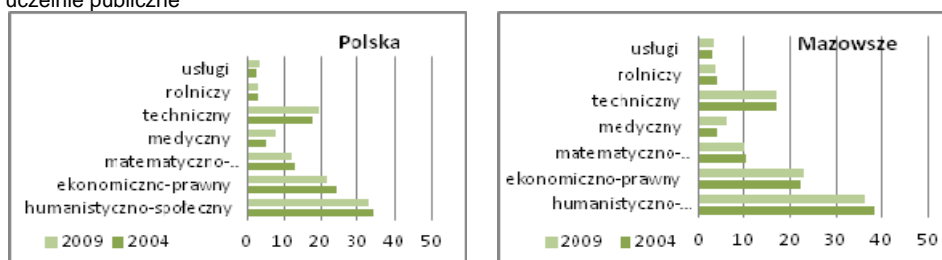
Wśród kierunków studiów wyodrębniliśmy: kierunek humanistyczny (to jest pedagogiczny, humanistyczny, artystyczny i społeczny), ekonomiczny (to jest ekonomiczny i administracja, prawo, dziennikarstwo i informacja), matematyczny (to jest biologiczny, ochrona środowiska, fizyka, matematyka i statystyka, informatyka), medyczny (to jest medycyna i opieka społeczna), techniczny (to jest inżynierijno-techniczny, produkcja i przetwórstwo, architektura i budownictwo), rolniczy (to jest rolnictwo, leśnictwo i rybołówstwo oraz weterynaria), usługi (to jest usługi transportowe, ochrona i ubezpieczenie).

W Polsce i na Mazowszu na uczelniach publicznych najwięcej studentów kształciło się na kierunku humanistycznym. Niewiele mniej było ich na kierunku

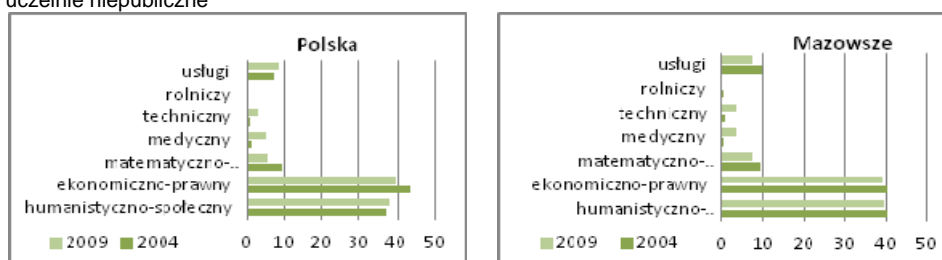
ekonomicznym oraz technicznym i łącznie na tych trzech kierunkach uczyło się 75% studentów. Podobny udział na uczelniach niepublicznych odnotowujemy łącznie dla kierunku humanistycznego oraz ekonomicznego, co oznacza, że w szkołach publicznych skupienie studentów wokół kierunków studiów było nieco mniejsze niż w szkołach niepublicznych.

W Polsce i na Mazowszu udział studentów według kierunków kształcenia zmienił się w czasie tylko nieznacznie. Na uczelniach publicznych wzrósł on dla kierunku medycznego i usług, natomiast zmalał dla rolniczego i ekonomicznego. W uczelniach niepublicznych spadł zaś odsetek studentów na kierunku matematycznym, a wzrósł dla technicznego i medycznego (rys. 6).

uczelnie publiczne



uczelnie niepubliczne



Rys. 6. Struktura studentów ogółem według kierunków kształcenia i własności szkoły wyższej w roku 2004 i 2009 (w %)

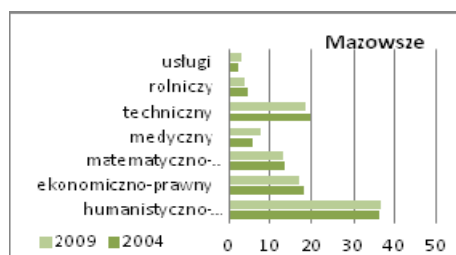
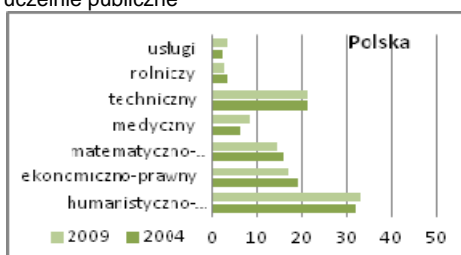
Źródło: Ibid.

W Polsce wśród osób studiujących w trybie stacjonarnym na uczelniach publicznych najwięcej było ich na kierunku humanistycznym (30%), ekonomicznym i technicznym (po 20%) oraz matematycznym (15%). W szkołach niepublicznych dominował kierunek humanistyczny i ekonomiczny (w podobnym udziale) i łącznie na tych dwóch kierunkach uczyło się około 75% studentów. Na kierunku technicznym studiowała co pięćdziesiąta osoba, a na matematycznym co dwunasta. Na Mazowszu najczęściej wybierano te same kierunki, ale udział osób uczących się na nich był nieco inny. Na uczelniach publicznych był on wyraźnie wyższy na kierunku humanistycznym i rolniczym, natomiast znacznie niższy na matematycznym i technicznym. W szkołach niepublicznych

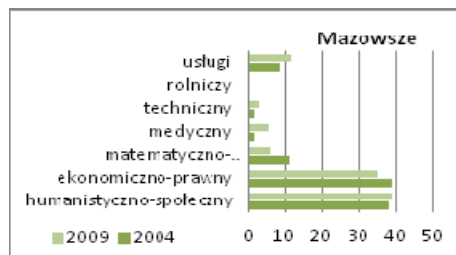
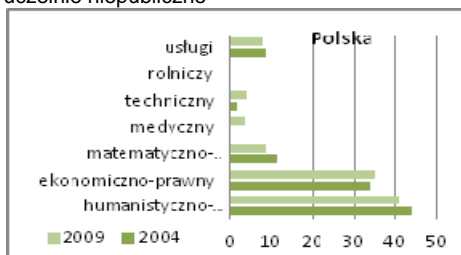
odsetek ten był wyraźnie wyższy na kierunku humanistycznym, ale też i na matematycznym, a zdecydowanie niższy na medycznym i usługach. Można zatem stwierdzić, że niezależnie od przekroju terytorialnego preferencje studentów co do kierunków studiów były podobne, ale ich wybór był nieco bardziej zróżnicowany wśród studentów na uczelniach publicznych.

Preferencje studentów co do kierunków studiów zasadniczo nie zmieniły się w czasie. Zarówno dla Polski, jak i dla Mazowsza w szkołach publicznych wzrósł odsetek osób kształcących się na kierunku medycznym i usługach kosztem kierunku rolniczego. W szkołach niepublicznych również nastąpił wzrost udziału studentów na kierunku medycznym oraz technicznym, a spadł na usługach (rys. 7).

uczelnie publiczne



uczelnie niepubliczne



Rys. 7. Struktura studentów studiujących w trybie stacjonarnym według kierunków kształcenia i własności szkoły wyższej w roku 2004 i 2009

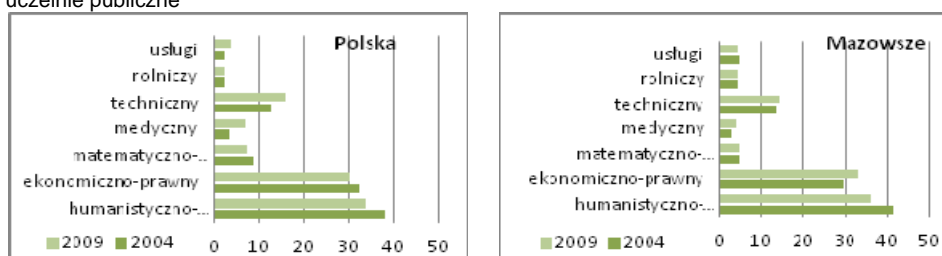
Źródło: Ibid.

Dla Polski wśród osób studiujących w trybie niestacjonarnym dominują dwa kierunki, to jest humanistyczny i ekonomiczny. Na uczelniach publicznych wybierało je 72% studentów, a w szkołach niepublicznych – 78%. Kolejnym najczęściej wybieranym kierunkiem w szkołach publicznych był techniczny i matematyczny, gdzie studiowała prawie co dziesiąta osoba, a na uczelniach niepublicznych – usługi, gdzie kształciła się co dwunasta osoba. Na Mazowszu studenci preferowali te same kierunki kształcenia, ale na uczelniach publicznych nieco chętniej wybierali humanistyczny oraz rolniczy, natomiast rzadziej matematyczny i medyczny. Na uczelniach niepublicznych większym zainteresowa-

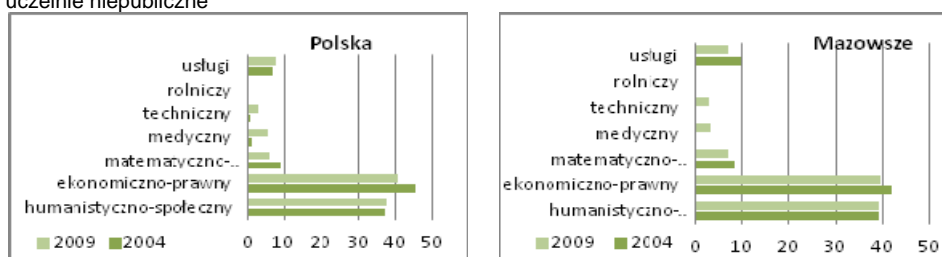
niem cieszyły się usługi oraz kierunek humanistyczny. Wyniki te wskazują, iż niezależnie od przekroju terytorialnego odnotowujemy małą dywersyfikację kierunków kształcenia, która jest dodatkowo podobna w szkołach publicznych i niepublicznych.

W czasie tylko nieznacznie zmieniła się struktura studentów według kierunków kształcenia. Dla Polski na uczelniach publicznych zmalał ich udział na kierunku humanistycznym, ekonomicznym, matematycznym oraz rolniczym, a wzrósł na medycznym i technicznym. W szkołach niepublicznych zaś na kierunkach, gdzie w szkołach publicznych odnotowujemy ich spadek, nastąpił wzrost udziału studentów, poza kierunkiem matematycznym. Na Mazowszu zaś na uczelniach publicznych wyraźny wzrost udziału studentów odnotowujemy na kierunku medycznym i ekonomicznym, natomiast jego spadek na kierunku humanistycznym. W szkołach niepublicznych usługi oraz kierunek matematyczny odznaczały się wyraźnym spadkiem zainteresowania wśród studentów (rys. 8).

uczelnie publiczne



uczelnie niepubliczne



Rys. 8. Struktura studentów studiujących w trybie niestacjonarnym według kierunków kształcenia i własności szkoły w roku 2004 i 2009

Źródło: Ibid.

Podsumowanie

Analiza zmian liczby i struktury osób uczących się w szkołach wyższych w latach 1999-2009 pozwala na wyciągnięcie kilku spostrzeżeń, istotnych z punktu widzenia informacji o samym kształceniu, jak i jego dostosowaniu do potrzeb rynku pracy:

- liczba studentów wahała się w czasie, ale i tak na koniec omawianego okresu była wyższa niż na jego początku;
- studenci częściej wybierali szkoły publiczne, ale skłonność ta nie była stabilna w czasie. Na popularności zyskiwało dla Polski kształcenie w szkołach niepublicznych, a dla Mazowsza w publicznych;
- studiowanie w trybie stacjonarnym był częściej wybierane przez studentów i z czasem zyskiwało na znaczeniu, ale własność szkoły wyraźnie je różnicowała. W szkołach publicznych niewielka przewaga dotyczyła trybu stacjonarnego, a w niepublicznych – niestacjonarnego, ale przewaga ta malała z czasem;
- wśród studiujących, niezależnie od trybu studiowania i własności szkoły, przeważały kobiety. Szczególnie wyraźną ich dominację odnotowujemy w szkołach niepublicznych oraz wśród osób uczących się w trybie niestacjonarnym. Różnice te są szczególnie widoczne dla Polski;
- w szkołach publicznych zróżnicowanie wyboru kierunków było nieco większe i jednocześnie zmiany w czasie udziału studentów według kierunków studiów nieco wyraźniejsze niż w szkołach niepublicznych. Podobnie sytuacja przedstawia się dla trybu stacjonarnego.

Przeprowadzona analiza nie potwierdziła zatem wszystkich postawionych hipotez badawczych, wskazując na odmienność tendencji w procesie kształcenia według trybu studiowania i własności szkoły dla Polski i województwa mazowieckiego oraz względnie duże podobieństwo dla struktury studentów według kierunków kształcenia.

STUDENTS OF MAZOWSZE AND POLAND

Summary

In this article we present a description of the changes over time in the number and structure of the learners in higher education institutions under the ownership of the school, mode of study, orientation training, and gender. The analysis is conducted separately for Poland and the Mazowsze in order to demonstrate the similarities between these administration units.